

Boordtabel van het concurrentievermogen van de Belgische economie

Executive summary

01 Algemene context

02 Prijs- en kostenconcurrentievermogen

03 Niet-kostenconcurrentievermogen

04 Duurzame ontwikkeling en sociale cohesie

Juni 2015

Executive summary

In een economisch klimaat dat wordt gekenmerkt door de mondialisering en door een exponentiële groei van de internationale handel vervult het concurrentievermogen een belangrijke rol om tot economische prestaties te komen. De boordtabel verzamelt gegevens die het mogelijk maken een diagnose te stellen van het concurrentievermogen van België. Ze brengt de belangrijkste factoren die ten grondslag liggen aan het concurrentievermogen naar voren, vergelijkt ze met de prestaties van de drie buurlanden die de referentie vormen voor de berekening van de loonnorm (Duitsland, Frankrijk en Nederland), en observeert hun veranderingen.

Algemene context

Een globale visie op het concurrentievermogen van een economie steunt op verschillende, vaak complementaire benaderingen die zowel kwantificeerbare indicatoren als moeilijk meetbare kwalitatieve factoren integreren.

Geconfronteerd met vele uitdagingen (de mondialisering, de vergrijzing, enz.) wordt de diagnose van het concurrentievermogen gesteld in samenhang met de indicatoren van de Europa 2020-strategie en het Europese economische bestuur. Daartoe wordt een algemene balans van onze economische prestaties opgemaakt op basis van macro-economische indicatoren.

- In 2014 was het saldo van de lopende rekening terug in overschot (+5,7 miljoen euro) na negatieve saldi van respectievelijk 0,9 en 2,8 miljard euro in 2013 en 2012. Dit positieve resultaat van de lopende rekening is toe te schrijven aan de toename van het saldo van de balans van de primaire inkomens (+3,8 miljard euro ten opzichte van 2013) en de verbetering van het saldo van de handelsbalans van goederen en diensten (+3,1 miljard euro t.o.v. 2013). De gunstigere situatie van de netto-uitvoer vloeit voort uit een minder uitgesproken tekort van het goederensaldo (+64 %) en de instandhouding van de handel in diensten.
- In 2013 bedroeg het Belgische marktaandeel in de export (in verhouding tot het wereldtotaal) 1,9 %, licht beter dan in 2012. De geografische oriëntatie van de goederenuitvoer is een van de factoren die de ontwikkeling van de marktaandelen verklaart. Slechts 44 % (43 % in 2012 en 37 % in 2003) van de goederenuitvoer ging naar landen buiten de eurozone, tegenover gemiddeld 55 % (54 % in 2012 en 49 % in 2003) voor zijn belangrijkste handelspartners (Duitsland, Frankrijk en Nederland).
- In 2013 waren de tien belangrijkste bestemmingen van de goederenuitvoer uit België: Duitsland, Frankrijk, Nederland, Italië en Spanje in de eurozone en, buiten de eurozone, het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten, India, China en Rusland. Deze landen importeerden uit België voornamelijk minerale brandstoffen, chemische en farmaceutische producten, kunststoffen, gietijzer, ijzer en staal.
- Het bbp groeide met 1 % in 2014, aangejaagd door de binnenlandse vraag en met name onder invloed van een stijging van de bedrijfsinvesteringen en een lichte stijging van de particuliere consumptie-uitgaven. Het positieve saldo van de buitenlandse handel heeft ook een positieve invloed op het bbp, namelijk van 0,2 procentpunt. De overheidsschuld bedroeg 104,5 % van het bbp in 2013 en dankzij de daling van de rentevoeten nam de rentelast licht af (van 3,4% van het bbp in 2012 naar 3,2% in 2013). Echter, door een hogere last dan in de buurlanden en ondanks een opnieuw positief primair saldo (0,3% van het bbp), was het begrotingsaldo nog steeds negatief (-2,9% van het bbp).

Prijs- en kostenconcurrentievermogen

Het prijsconcurrentievermogen is het vermogen om goederen en diensten te produceren tegen lagere prijzen dan die van de concurrenten. De bepalende factoren zijn de wijziging in productiekosten, het productiviteitsniveau en de wisselkoersen evenals hun interactie. Een hogere productiviteit kan bijgevolg het nadeel van minder gunstige arbeidskosten beperken of neutraliseren. De Raad van de Europese Unie beveelt echter aan dat de lonen stijgen in lijn met de productiviteit.

Het prijsconcurrentievermogen van België en zijn buurlanden wordt geëvalueerd op basis van een aantal indicatoren zoals de arbeidskosten per eenheid, de totale factorproductiviteit, de prijzen in de netwerkindustrieën, de inflatie, de ruilvoet en ten slotte de reële effectieve wisselkoers.

- De loonkost per eenheid (LPE, berekend volgens het concept van de macro-economische onevenwichten) ligt door de jaren heen hoger in België dan in de drie buurlanden, maar gaat gepaard met een eveneens hoger productiviteitspeil. Het verloop van de LPE over een recente periode wijst sinds 2010 op een minder gunstig profiel van ons kostenconcurrentievermogen ten opzichte van de buurlanden (met uitzondering van Duitsland in 2013 waar de LPE een vergelijkbaar verloop kende). In de eurozone voerden een aantal landen economische maatregelen in die de groei van de lonen vertraagden. In België werden soortgelijke maatregelen later genomen
- Uit de relatieve ontwikkeling van de groei van de loonkosten per uur sinds 1996, berekend door de CRB, blijkt dat het cumulatieve verschil tussen het uurloon in de privésector in België en dat van de drie buurlanden daalde tot 2,9 % in 2014.
- De groeivertraging van de totale factorproductiviteit (TFP) werd in Europa voelbaar vanaf de jaren 2000. De economische en financiële crisis verergerde de situatie, met name door de slechte vooruitzichten in termen van de vraag en de financiële beperkingen waaraan ondernemingen het hoofd moesten bieden. Dat leidde tot een vertraging in productieve en innovatieve investeringen. België bleef niet gespaard en kende een bijzonder lage TFP-groei: respectievelijk 0,1 % en 0,4 % in 2013 en 2014. In Duitsland en Nederland steeg de TFP ook (+0,5 % en 1,2 %), maar alleen voor 2014, terwijl ze in Frankrijk daalde met 0,2 %.
- Naast de loonkosten en de productiviteit spelen ook de prijzen van de netwerkindustrieën een grote rol voor het prijs- en kostenconcurrentievermogen. De gemiddelde elektriciteitsprijzen voor industriële verbruikers (zonder terugvorderbare taksen en heffingen) lagen in België hoger dan in Frankrijk en Nederland, maar lager dan in Duitsland. Het verschil tussen de Belgische prijzen en de lagere prijzen in het buitenland nam echter af naarmate het verbruik voor de grote industriële verbruikers toenam. België kende anderzijds de laagste industriële gasprijzen. In het algemeen zijn de prijzen voor telecommunicatiediensten in België vrij gunstig ten opzichte van die in de buurlanden. Enkel de Franse professionele klanten betalen minder voor hun telecommunicatieverbruik.
- De wijziging in het verloop van de geharmoniseerde consumptieprijsindex (HICP) vertraagde in 2013 en 2014 in de eurozone als gevolg van de internationale conjuncturele context die de prijzen van de basisproducten omlaag duwde. Met name de olieprijsen daalden aanzienlijk in de tweede helft van 2014. Bijgevolg liep de inflatie aanzienlijk terug in België, van 1,2 % in 2013 naar 0,5 % in 2014.

- In 2013 steeg de ruilvoet van ons land en van Frankrijk met respectievelijk 0,6 % en 0,2 % ten opzichte van het jaar ervoor, terwijl de ruilvoet in Duitsland en Nederland een licht daalde. Voor het prijsconcurrentievermogen betekent een verbetering van de ruilvoet met 0,6 % dat de groei van de uitvoerprijzen 0,6 % sterker is dan die van de invoerprijzen. Onder overigens gelijke omstandigheden verslechterde ons prijsconcurrentievermogen dus, omdat onze producten duurder worden op de internationale markt.
- De reële effectieve wisselkoers gedefleerd met de consumptieprijzen (en rekening houdend met de inflatieverschillen) steeg in 2013 op jaarbasis met 3,2 % voor Duitsland, 3,1 % voor Nederland, 2,3 % voor Frankrijk en 2 % voor België. De toename van de reële effectieve wisselkoers van deze landen is voornamelijk toe te schrijven aan de waardeinstijging van de euro ten opzichte van alle belangrijke munteenheden, met name ten opzichte van de dollar en aan de stijging van de geharmoniseerde consumptieprijsindex. Dat leidde tot een verlies aan prijsconcurrentievermogen van deze landen.

In 2013 steeg de reële effectieve wisselkoers gedefleerd met de arbeidskosten per eenheid, vergeleken met 2012, met 4,3 % voor Duitsland, 2,9 % voor België, 2,8 % voor Frankrijk en 2,1 % voor Nederland.

Niet-prijsconcurrentievermogen

Het “niet-prijsgebonden” of structurele concurrentievermogen van een land, sector of onderneming berust op het vermogen zich te onderscheiden van de concurrentie met andere middelen dan de prijs. Innovatie en de invoering van informatie- en communicatietechnologieën in de ondernemingen zijn voorbeelden van zulke middelen. Ook ondernemerschap en onderwijs en opleiding vervullen een belangrijke rol.

De Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, via haar *Groeidoelstelling*, en de Europese Commissie, via haar *zevende kaderprogramma*, wezen op het belang van de rol van het “niet-prijsgebonden” concurrentievermogen voor economische groei en het scheppen van banen.

- De Europese Unie stelde zich tot doel om gemiddeld 3 % van het bbp aan O&O-uitgaven te bereiken tegen 2020. Met een intensiteit aan totale O&O-uitgaven van 2,3 % van het bbp in 2013 situeert België zich boven het gemiddelde van de EU28, van de eurozone(18), van Frankrijk en van Nederland. Maar het presteert minder goed dan Duitsland (2,9 % van het bbp). De groei van deze indicator was tussen 2000 en 2013 zwakker in België dan in Duitsland. De verdeling per uitvoeringssector wijst erop dat de ondernemingen voor meer dan 69 % hebben bijgedragen aan de O&O-uitgaven in 2013, grotendeels gedomineerd door hightechondernemingen (vooral farmaceutica en elektronica), gevolgd door de mediumtechondernemingen. België sluit daarmee aan bij de EU-doelstelling dat 2/3 van de O&O-uitgaven gebeurt door ondernemingen.
- In België wordt de tewerkstelling van onderzoekers op federaal niveau gestimuleerd door de vrijstelling van 80 % van de bedrijfsvoorheffing voor onderzoekers in dienst van instellingen voor hoger onderwijs, onderzoekscentra en innoverende jonge ondernemingen. Met deze maatregel draagt de overheid bij aan hogere O&O-uitgaven. België neemt een middenpositie in op Europees niveau (1,3 %); het situeert zich boven het gemiddelde van de EU28 en de eurozone, maar blijft achter Frankrijk, Duitsland en Nederland en ver achter de Scandinavische landen. Ondernemingen zijn de belangrijkste werkgever van onderzoekers. Ze zijn een bevoorrecht kanaal voor de overdracht van innovatie via de ontwikkeling of de verbetering van producten en processen. Het is leerzaam om vast te stellen dat de

Scandinavische landen in dit opzicht veel betere prestaties neerzetten. Een van de belangrijkste obstakels voor de aanwerving van onderzoekers in België zijn de totale kosten voor ondernemingen. Het hoge niveau van de fiscale druk vormt een handicap voor de tewerkstelling van onderzoekers, vooral voor middelgrote bedrijven.

- Op basis van het aantal octrooiaanvragen dat werd ingediend bij het Europees Octrooibureau, in verhouding tot het aantal inwoners in elk land, bekleedde België een relatief gunstige positie in 2012, aangezien het een veel hogere ratio toont dan de EU28. Ons land bleef echter duidelijk achter Duitsland en Nederland. Deze bevinding geldt ook wanneer we de positie van België vergelijken met die van de best presterende landen inzake innovatie, namelijk de Scandinavische landen (Zweden, Denemarken en Finland). De gegevens over het aantal octrooiaanvragen voor hightech bevestigen de gunstige positionering van België in vergelijking met de EU28 en de eurozone, maar ons land bleef nog steeds achter ten opzichte van Zweden, Finland en Denemarken. Deze zwakkere geneigdheid van België om octrooiaanvragen in te dienen is het gevolg van verschillende factoren:
  - Ten eerste wordt België gekenmerkt door een sterke uitbreiding van de tertiaire sector en een economisch weefsel dat overheersend uit kmo's bestaat.
  - Ten tweede zijn, net als de O&O-uitgaven, de octrooiaanvragen in België grotendeels afkomstig van filialen van buitenlandse ondernemingen (meer dan 70 %).
  - Bovendien is het aandeel van binnenlandse octrooien waarvan de houders in het buitenland gevestigd zijn bijzonder hoog in België.
  - Daarnaast vormt de specialisatie van de Belgische economie in de productie van low- tot mediumtechgoederen waarvoor technologische innovatie relatief beperkt is, ook een handicap.
- Het gebruik van ICT in de hele waardeketen stelt bedrijven in staat om hun algemene efficiëntie te verhogen en hun concurrentiepositie te verbeteren. Een van de grootste troeven van België op het gebied van telecommunicatie ligt in de kwaliteit en de dichtheid van de infrastructuur ervan. De grote dekkingsgraad van de bevolking in toegangsnetwerken van de volgende generatie en het grote aandeel abonnementen op vast breedbandinternet maken ons land tot EU-leider op dit gebied. De Belgische ondernemingen positioneren zich gunstig op het vlak van elektronische handel. Het aandeel van de ondernemingen die online verkopen via de verschillende digitale netwerken bereikte 22,9 % in 2014, de zesde beste prestatie in de EU, ver vóór het EU-gemiddelde (15,1 %), Nederland (13,3 %) en Frankrijk (11,8 %).
- Met 13,5 % van de omzet die gerealiseerd wordt via elektronische handel situeren de Belgische ondernemingen zich iets onder het EU-gemiddelde (15,1 %), maar vóór Duitsland (12,7 %) en Nederland (11,6 %).
- In 2014 kwam de ondernemingszin (op basis van de indicator "total early stage entrepreneurial activity") van de Belgische bevolking (5,4 %) op gelijke hoogte met die van Duitsland en Frankrijk. Daarnaast zijn de jonge Belgische ondernemingen meer op het buitenland gericht dan die in onze buurlanden (GEM, 2014). Ten opzichte van de voorgaande jaren en vergeleken met de buurlanden was het voor Belgische ondernemingen in 2014 gemakkelijker om een banklening te verkrijgen, onder andere dankzij de dalende rentevoet. Anderzijds geven kmo's aan dat ze nog steeds geconfronteerd worden met beperkte kredietmogelijkheden.

- Binnen goed functionerende goederen- en dienstenmarkten heerst er voldoende (dreiging van) concurrentie die bedrijven prikkels geeft om efficiënter en innovatiever te zijn, wat leidt tot lagere prijzen en/of een betere kwaliteit van de outputs. De Belgische elektriciteitsmarkt wordt gedomineerd door vijf leveranciers die 92,3 % van de elektriciteit leveren. Het aandeel van de uitdagers blijft daarbij groeien. De markt van de grote industriële elektriciteitsklanten (verbruik van meer dan 10 GWh per jaar) wordt daarentegen nog steeds gedomineerd door één speler. Op de gasmarkt zijn er reeds geruime tijd verschillende leveranciers aanwezig. In 2013 had de grootste gasleverancier een aandeel van 35,8 %. De belangrijkste gasleverancier voor industriële verbruikers (>10 GWh/jaar) in België had in 2013 een marktaandeel van 43,7 %. De historische operator in België heeft 89 % van de vaste breedbandmarkt in handen via het kopernetwerk, dat is een van de hoogste cijfers in de EU, wat te verklaren is doordat in België de concurrentie bijna uitsluitend tussen platformen (koper en kabel) wordt uitgeoefend. Het marktaandeel van de belangrijkste operator in mobiele telefonie in België bedroeg in 2014 bijna 44 %, dat is bijna twee procentpunt meer dan het EU-gemiddelde. Na de inwerkingtreding van een nieuwe wet op de telecommunicatie in 2012 is deze markt evenwel in beweging.
- In 2013 verschoof de tewerkstellingsgraad (van 20- tot 64-jarigen) van België naar een aanzienlijk lager niveau dan het gemiddelde voor de eurozone en voor de buurlanden, om zich te stabiliseren op 67,2 %. De tewerkstellingsgraad in de uiterste leeftijdsgroepen (jonger dan 25 jaar en ouder dan 55 jaar) ligt in België lager, en ook die van de groep die het lager of lager middelbaar onderwijs heeft afgerond, ligt lager dan het gemiddelde van de eurozone. De lage tewerkstellingsgraad ging gepaard met een hoge werkloosheidsgraad, met name onder de jonger dan 25-jarigen.
- België beschikt over een groot aandeel afgestudeerden van het hoger onderwijs, alle richtingen samengenomen, vergeleken met de EU. De Belgische prestaties stellen ons land in staat om nu al te voldoen aan één van de Europa 2020-doelstellingen die beoogt dat 40 % van de Europese bevolking van 30-34 jaar over een diploma van het hoger onderwijs beschikt tegen 2020. Het aandeel afgestudeerden in wiskunde, wetenschappen en technologie blijft evenwel achter ten opzichte van de EU28, de eurozone en Duitsland. Dit heeft gevolgen op de arbeidsmarkt die wordt gekenmerkt door een tekort aan burgerlijke en industriële ingenieurs en dus door een gebrek aan afstemming tussen het arbeidsaanbod en de arbeidsvraag in de wetenschappelijke sectoren. Het menselijk kapitaal is nochtans een belangrijke determinant van de O&O- en innovatiecapaciteit van een land.
- De beroepsopleiding is een bepalende factor in het verwerven of verbeteren van de kennis, kwalificaties en vaardigheden van de werknemers. Ze draagt sterk bij tot het verbeteren van de productiviteit, maar ook tot professionele integratie of re-integratie. België vertoont op dit gebied zeer slechte prestaties. In 2013 had slechts 6,7 % van de bevolking van 25 tot 64 jaar ten minste een voortgezette opleiding gevolgd. België blijft achterop ten opzichte van Duitsland (7,8 %), het gemiddelde van de EU28 (10,5 %) en vooral Nederland (17,4 %) en Frankrijk (17,7 %). De Scandinavische landen zijn duidelijk een uitzondering met prestaties die ver boven die van de andere EU-landen liggen (Denemarken 31,4 %).
- De prestaties van België inzake ondersteuning van het bedrijfsklimaat, gemeten op basis van het aantal dagen en procedures die vereist zijn om een activiteit te starten, zijn opmerkelijk. De administratieve stappen voor de oprichting van een onderneming zijn namelijk sneller en gemakkelijker dan in de buurlanden. België kampt echter met relatief hoge kosten voor de administratieve procedures, in vergelijking met zijn belangrijkste handelspartners en een relatief hoog minimumkapitaal om een bedrijf te starten. Het e-government, als uitdrukking

van het aandeel bedrijven dat internet gebruikt voor contacten met de overheid en van de mogelijkheid voor bedrijven om ingevulde formulieren terug te sturen, is in België minder uitgebouwd dan in Frankrijk en in Nederland.

Duurzame ontwikkeling en sociale cohesie

Uit de modelvorming van de OESO, die werd voorgesteld in de Milieuvooruitzichten voor 2050, blijkt dat regeringen die groene groei centraal plaatsen in de ontwikkeling, kunnen komen tot een duurzame economische groei en sociale stabiliteit, het milieu beschermen en de hulpbronnen beschermen voor de toekomstige generaties.

- Door de ratificatie van het Kyotoprotocol in 2002 heeft België zich ertoe verbonden om zijn uitstoot van broeikasgassen met 7,5 % te verminderen in de periode 2008-2012 ten opzichte van het referentieniveau. Uit de analyse van de gegevens van Eurostat blijkt dat in dezelfde periode België inderdaad zijn uitstoot gemiddeld met 11 % verminderde (op jaarbasis), of 3,5 procentpunt beter dan de beoogde doelstelling.
- Op de Doha-conferentie in 2012 werd het Kyotoprotocol verlengd met een nieuwe doelstelling: tussen 1990 en het gemiddelde van de periode 2013-2020 moet een reductie met 20 % van de uitstoot van broeikasgassen worden bereikt door de EU28. Voor deze nieuwe doelstelling verbond België zich ertoe om zijn uitstoot van broeikasgassen met 15 % te verminderen, maar het ziet er naar uit dat het dit streefdoel niet haalt.
- In 2012 bedroeg het aandeel hernieuwbare energieën in het finale energieverbruik 13,4 % in Frankrijk, 12,4 % in Duitsland, 6,8 % in België (bij een nationale doelstelling van 13 % tegen 2020) en 4,5 % in Nederland. Volgens prognoses van het Federaal Planbureau zou het aandeel van 13 % hernieuwbare energie bereikt kunnen worden in 2020.
- België had een hogere energie-intensiteit dan de EU28, Nederland, Frankrijk en Duitsland. Enkele zeer energie-intensieve bedrijfstakken, zoals de petrochemische sector en de metallurgie, vormen immers een belangrijk deel van de Belgische economie en van de industriële sector in het bijzonder. In de periode 2010-2012 daalde de energie-intensiteit van ons land echter met 9 % als gevolg van 8 % minder primair energieverbruik. Deze ontwikkeling is voornamelijk toe te schrijven aan de technologische vooruitgang en de maatregelen in het kader van het Belgische en Europese beleid ter beperking van het energieverbruik.